



Центр «Нова Європа»  
Київ

# ВІДПОВІДАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО:

ЯК ВІЙНА РОСІЇ МОЖЕ ЗМІНИТИ  
ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЯПОНІЄЮ





# ВІДПОВІДАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО:

ЯК ВІЙНА РОСІЇ МОЖЕ ЗМІНИТИ  
ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЯПОНІЄЮ



**Альона Гетьманчук**



**Леонід Літра**

## РЕЗЮМЕ

Повномасштабне вторгнення Росії мало помітний вплив на підходи Японії до України на різних рівнях. Передусім йдеться про безпрецедентну симпатію до України та українців з боку японського суспільства. На рівні японських політичних еліт зникло постійне зважування, як та чи інша політика щодо України вплине на діалог Токіо з РФ щодо вирішення питання Північних територій. Це розв'язало руки уряду Японії в питаннях підтримки України: Японія не лише закріпила за собою статус безумовного лідера у питанні підтримки України в Азії, але й скоротила відставання на окремих треках з країнами G7 (передусім це стосується санкційної політики). У найбільш критичному сьогодні для України військовому сенсі Японія не може конкурувати з іншими країнами Групи семи, і навіть зняття Токіо обмежень через зміну 3 принципів експорту озброєнь та технологій не спроможні зробити Японію повноцінним військовим контрибутором на рівні з іншими країнами G7 у короткостроковій перспективі — як через десятиріччями занедбані власні оборонні потреби, так і через все ще сильні пацифістські настрої і в політикумі, і в суспільстві через глибоко вкорінений образ Японії як країни, що любить мир (*peace loving nation*).

Однак Японія може стати одним із лідерів в інших питаннях. Передусім йдеться про питання ядерної безпеки, які дуже важливі і для Японії, і персонально для нинішнього прем'єр-міністра Фуміо Кішіди, а також про питання відновлення та відбудови України, враховуючи власний повоєнний досвід відбудови, досвід реконструкції після масштабних стихійних лих, а також участь цієї країни у відбудові інших поствоєнних держав (Японія, зокрема, зробила найбільший фінансовий внесок у відбудову Афганістану). Зокрема, роль Японії могла б бути досить помітною у реалізації масштабних інфраструктурних проєктів з використанням японських технологій. Двома важливими передумовами Японії для повноцінної участі у процесах відбудови в Токіо називають належний рівень безпеки та відсутність корупції у цьому процесі. Окремо потрібно виділити зусилля Японії з розмінування, котрі вже знаходять відображення у вигляді запуску окремої програми у партнерстві з Камбоджею. Візити впродовж наступних місяців прем'єра Кішіди до України та президента Зеленського до Японії (на саміт G7) відіграли б важливу роль не лише в контексті посилення порядку денного японського головування в Групі семи, але й в контексті переходу двосторонніх відносин на якісно новий рівень. Навіть попри те, що Японія — це країна, яка схильна надавати перевагу мультilaterальним форматам, а не білатеральним, про що також мають пам'ятати у Києві.



У січні 2023 року Японія розпочала головування у G7. Це сталося на тлі триваючого повномасштабного вторгнення Росії до України. Продовження Путіним кривавої агресії проти української держави безсумнівно вплинуло на визначення порядку денного японського головування у Групі семи. Безпрецедентна військова агресія на європейському континенті з моменту Другої світової війни так само вплинула і на українсько-японські двосторонні відносини. Що саме змінилось у двосторонньому діалозі, і як зробити так, щоб японське головування у G7 стало поштовхом до переходу двосторонніх відносин між Києвом та Токіо на суттєво новий рівень?<sup>1</sup>

## ВІДНОСИНИ СТАНОМ НА ПОЧАТОК «ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ»

Російська агресія багато в чому визначала характер відносин між Україною та Японією ще до початку повномасштабного вторгнення, з моменту незаконної анексії Криму.

Кейс Криму став особливо тривожним дзвінком для Японії, оскільки в Токіо побачили чітку аналогію між незаконною анексією українського півострова та можливою анексією японських островів Сенкаку у Східнокитайському морі з боку Китаю.

Оскільки основою зовнішньої та безпекової політики Японії є збереження міжнародного порядку, заснованого на правилах (*international rules based order*),

Україна від початку незаконної окупації Криму могла цілковито розраховувати на Японію як надійного партнера з точки зору невизнання незаконної окупації Криму Росією. У Японії від початку розуміли: сьогодні Крим, завтра можуть бути Сенкаку. Посилювала розуміння Японією кримського кейсу також наявність власних окупованих Росією територій — а саме Північних територій (більш відомих в Україні як Південні Курильські острови).

---

**У Японії від початку  
розуміли: сьогодні Крим,  
завтра можуть бути  
Сенкаку.**

---

<sup>1</sup> Аналіз базується на результатах візиту до Японії групи українських експертів з різних сфер, які провели понад 20 зустрічей з японськими урядовцями, парламентарями, бізнесом, представниками аналітичних центрів та провідних університетів, а також медіа. Візит був здійснений Центром «Нова Європа» у партнерстві з Міжнародним центром української перемоги (ICUV).

Спільні патрулювання стратегічної авіації двох країн, які почали активно здійснювати Росія та Китай з 2019 року, зокрема і поблизу берегів Японії, лише посилювали в японському політикумі аналогії між агресією РФ та можливою агресією Китаю.

З моменту незаконної анексії Криму Японія стала безперечно №1 в Азії щодо підтримки України в контексті російської агресії. Японія стала єдиною країною, яка в принципі запровадила санкції щодо РФ. Японія була також країною, яка послідовно голосувала за всі резолюції ООН, які засуджували агресію Російської Федерації. Зрештою, Японія відразу приєдналась у 2021 році до ініційованої Україною та розкритикованої РФ Кримської платформи.

---

### Японія стала безперечно №1 в Азії щодо підтримки України.

---

Частково такий підхід пояснювався відданістю Японії принципу міжнародного порядку, заснованого на праві, а частково — приналежністю до G7 і потребою слідувати лінії, обраній цим міжнародним об'єднанням. Частиною японської ментальності є «робити так, як роблять інші», саме тому Японія ніколи не кидала виклик рішенням, ухваленим у рамках G7, але й ніколи самотійно не ініціювала якихось рішень.

Водночас, було два фактори, які не давали можливості по-справжньому перейти на новий рівень відносин. Перший фактор — це вибудовування Японією відносин з Україною паралельно з бажанням домовитись з РФ щодо Північних територій. Особливо це було очевидним за час

прем'єрства Шінзо Абе, який називав вирішення питання Північних територій своєю «історичною місією» і провів 27 зустрічей з Владіміром Путіним у спробі виконати обіцянку, дану на могилі свого батька, теж колишнього прем'єра Японії.

Лише у 2020 році, коли в РФ змінили Конституцію, додавши формулювання про заборону «відчуження територій, які є російськими», в японському політикумі, як і в японському суспільстві остаточно усвідомили: знаючи, наскільки тема Північних територій важлива особисто для Шінзо Абе, Владімір Путін роками використовував її як своєрідну наживку для приваблення японських інвестицій та, що особливо важливо в українському випадку, для стримування Японії в питанні санкцій і підтримки України. Саме тому санкції, запроваджені Японією проти 23 російських посадовців, мали закритий характер і викликали питання щодо того, хто насправді увійшов у список, оскільки політичні фігури, які були в американському переліку, відвідували Японію після запровадження санкцій. Японія приєдналась до Кримської платформи, однак була представлена на її першому засіданні в Києві, котре всіляко намагалась зірвати РФ, лише на рівні посла.

Окрім того, розбудовуючи відносини з РФ, у Японії намагались вибудувати альтернативу російсько-китайському альянсу, слідує логіці, що чим тіснішою буде взаємодія між Токіо та Москвою, тим менше Росія впадатиме в обійми Китаю.

Другий фактор, це пріоритети зовнішньої політики власне самої України. Попри цілковито очевидні факти на користь того, що саме Японія має бути найбільш природним політичним союзником Києва



в Азії, до початку повномасштабного вторгнення в Україні фіксувалось чимало спроб реалізувати політику «спочатку Китай». Особливо очевидними такі спроби стали з початком президентства Володимира Зеленського. Однією з причин цього можна назвати доволі прагматичний — з акцентом на пошук бізнес-партнерів, а не безпекових союзників — підхід українського президента до побудови відносин із іншими країнами, банальний брак знань про нинішні політики Китаю й безпекові виклики, які він дедалі більше становить для країн регіону, а також брак розуміння того, як зближення з Пекіном впливатиме на діалог України з ключовими західними партнерами України, передусім США. Кейс «Мотор Січі» до певної міри заповнив тут деякі прогалини.

Іншою причиною орієнтації на політику «спочатку Китай» було те, що на тлі посилення загрози повномасштабної війни РФ у Києві розглядали Пекін як серйозний стримуючий фактор Росії. Однак сьогодні є серйозні питання щодо того, що саме китайське керівництво зробило, аби переконати Путіна не здійснювати вторгнення до України. Навіть якщо в пошуках покращення відносин із західними країнами (передусім європейськими) представники Китаю доносять інформацію, що насправді в Пекіні були не поінформовані про плани Путіна щодо повномасштабного вторгнення<sup>2</sup>. Водночас, китайська державна пропаганда та офіційні рупори влади продовжують апелювати до США та НАТО як до відповідальних за початок війни в Україні.

Нарешті, китайське лобі в Україні, сформоване ще за часів попередніх президентів на різних щаблях в уряді, парламенті, експертному середовищі, активізувалось із приходом Зеленського, аби зафіксувати Китай в стратегічних документах держави як стратегічного партнера в Україні. Їм не вдалось це зробити в Стратегії національної безпеки, але в Стратегії зовнішньої політики Китаю все ж таки знайшли місце серед стратегічних партнерів.

<sup>2</sup> Xi Jinping's plan to reset China's economy and win back friends, Financial Times, January 10, 2023, <https://www.ft.com/content/e592033b-9e34-4e3d-ae53-17fa34c16009>

# ЧИ ВІДБУВСЯ ЯПОНСЬКИЙ «ПОВОРОТНИЙ МОМЕНТ»?

Повномасштабне вторгнення Росії до України стало потужним тригером важливих змін як у безпековій політиці Японії, так і в контексті її підходів до відносин з Росією та Україною.

Офіційно японські високопосадовці не оголошували, на відміну від канцлера Німеччини Олафа Шольца, «поворотного моменту» (*Zeitenwende*), який би мав означати відмову від багаторічної політики пацифізму та збільшення оборонних витрат. Однак елементи такого «поворотного моменту» простежуються в діях японського уряду.

Причому перші з таких елементів почали простежуватись ще в перші місяці війни та стосувались саме допомоги Україні: Японія вперше з часів після Другої світової війни надала нелетальну військову допомогу такого цільового призначення і в такому обсязі іншій країні. Причому країні, яка перебуває у війні. Йшлося, зокрема, про бронезилети, захисні шоломи, камери нічного бачення, зимовий одяг та взуття, польові ліжка, оптичні приціли та біноклі, хірургічні намети.

У грудні 2022 року в Японії були затверджені нова Стратегія національної безпеки, а також Стратегія національної оборони (раніше відома як Програма національної оборони) і Програма зміцнення обороноздатності (раніше відома як Середньострокова оборонна програма). У них знайшов відображення намір Токіо збільшити

оборонні витрати до 2% — а в японському контексті це означає вдвічі — до 2027 року. Хоча зобов'язання Японії витратити не більше 1% на оборону не було зафіксовано законодавчо, але це було своєрідним неформальним правилом з 1976 року з огляду на пацифістські настрої в країні, а також занепокоєння сусідніх країн щодо того, що стрімкий економічний ріст Японії підштовхне її до такого ж стрімкого переозброєння. Загалом, попри все ще потужні пацифістські настрої у японському суспільстві спостерігається помітно високий рівень підтримки суттєвого збільшення оборонних витрат. Щоправда, ентузіазм японців дещо зменшився в останні місяці на тлі дискусій про те, що збільшення оборонних витрат може відбутись за рахунок збільшення податків японців. Важливо зазначити, що збільшення оборонних витрат до стандарту НАТО (2%) підніме Японію з нинішньої 9-ї позиції в світі за витратами на оборону відразу на третє місце після США та Китаю.

---

**Наприкінці 2022 року Японія вперше за 50 років переглянула свої ключові документи, пов'язані з безпекою, які, зокрема, передбачають збільшення витрат на оборону до 2% ВВП.**

---





У нових стратегічних безпекових документах також зафіксований намір придбати ракети довгого радіусу дії (*long-range missiles*), щоб мати можливість наносити превентивні удари по об'єктах на території суперника.

Обидва наміри є суттєвими в контексті перегляду безпекової політики Японії, однак вони «проросли» вже на підготовленому ґрунті. Швидше, йдеться про прискорення процесів перегляду безпекових політик, які відбувались упродовж тривалого часу. Передусім, на тлі більш агресивної поведінки Китаю в регіоні. Так, скажімо, у 2013 році була підготовлена перша Стратегія національної безпеки Японії. У 2014 році за прем'єрства Шінзо Абе (і після незаконної анексії Криму) вперше після Другої світової війни були переглянуті 3 принципи, на яких базується експорт озброєнь Японії. Також розпочались серйозні дискусії про зміну Конституції Японії з її відомою 9 статтею. І хоча японські політики мають великі сумніви, що основний закон буде переглянутий у найближчому майбутньому, але повномасштабне вторгнення вже стало тригером процесів, які створюють стійке відчуття в Токіо, що країна переходить від «паперового стримування» до «реального стримування»<sup>3</sup>.

**Незаконна анексія Криму,  
війна Росії проти України  
та більш агресивний  
Китай змушують Японію  
перейти від «стримування  
на папері» до «реального  
стримування».**

Яке значення ці зміни безпекових політик мають для України в контексті спроможностей Токіо надавати найбільш критичну для України допомогу — військову? У короткостроковій перспективі — дуже обмежене, оскільки для можливостей Токіо надавати військову допомогу потрібна чергова, після 2014 року, зміна в трьох принципах, на яких базується політика експорту озброєнь та технологій<sup>4</sup>. Наприклад, зміна основного принципу про те, що Японія не може експортувати озброєння країнам, які перебувають у військовому конфлікті. Деякі японські політики (зокрема ті, з якими доводилось зустрічатись в Токіо) апелюють також до потреби внесення змін до Конституції Японії, однак японські безпекові експерти називають таку потребу спірною, вказуючи, що для експорту озброєнь достатньо змінити три вищезгадані принципи.

Хоча Японія після десятиріч стримування в питанні оборонних витрат має чимало нагальних потреб для посилення власної обороноздатності і не може наразі — навіть у випадку зняття законодавчих обмежень — бути такою ж корисною для України, як, скажімо, Південна Корея, котра десятиріччями успішно впроваджувала принципи військової економіки, програма переозброєння Японії відкрила б можливості для України отримати певні види озброєнь, які Токіо планує списувати, замінюючи на новіші види. Скажімо, йдеться про літаки F15.

Отже, якщо порівнювати японський «поворотний момент» із німецьким із точки зору безпекової політики, то пацифістські настрої у японському політикумі та суспільстві залишаються сильнішими. Японія

<sup>3</sup> War in Ukraine has bolstered Japan's support for a stronger army, *The Economist*, September, 15, 2022, <https://www.economist.com/asia/2022/09/15/war-in-ukraine-has-bolstered-japans-support-for-a-stronger-army>

<sup>4</sup> The Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology, MOFA, April 6, 2016, [https://www.mofa.go.jp/jp/nsp/page1we\\_000083.html](https://www.mofa.go.jp/jp/nsp/page1we_000083.html)

роками вибудовувала — зокрема і на рівні певних політик та стратегічних документів — образ «країни, яка любить мир» (*peace loving nation*). Цей образ став частиною повоєнної ментальності японців. Саме тому у випадку питань, пов'язаних із військовою допомогою, йдеться не лише про певні законодавчі обмеження, але й про інші причини, чому пацифістські настрої залишаються потужними на різних рівнях.

---

**Повоєнна ментальність перетворила Японію на «країну, яка любить мир», що стає на заваді радикальним змінам, коли йдеться про надання військової допомоги.**

---

У японській владі, скажімо, вони чітко проявляються на рівні молодшого партнера Ліберально-демократичної партії по правлячій коаліції — партії «Комейто», яка в контексті війни Росії зайняла дуже активну позицію, але передусім із гуманітарної точки зору. Представники цієї партії навіть здійснили візит до Польщі, Румунії та Молдови, щоб детально ознайомитись із потребами українських біженців і після цієї поїздки запропонували внести в бюджет додаткових 100\$ млн на допомогу Україні.

Також ці настрої проявляються на рівні окремих впливових медіа лівоцентристського спрямування. Зокрема, редакційна колонка з закликом не поспішати змінювати 3 принципи щодо експорту озброєнь була опублікована в одній з найпопулярніших газет «The Asahi Shimbun»<sup>5</sup>. У цьому контексті в Токіо постійно

доводилось наголошувати: надання Україні зброї відіграє й важливу гуманітарну місію, оскільки зброя допомагає Україні звільняти не лише території, але й людей на цих територіях, які там проходять через торттури та фільтраційні табори, а також допомагає захистити українців від ракетних ударів та артилерійських обстрілів на решті території України.

Отож навіть у випадку більших військових спроможностей Японії, супротив щодо самої ідеї військової допомоги Україні тут був би помітніший. При тому, що партія прем'єра Кішіди доволі відкрита до такої підтримки. Наразі Японія могла б робити більше у контексті нелетальної військової допомоги (це визнають у неформальних розмовах навіть окремі профільні представники уряду Японії).

---

<sup>5</sup> EDITORIAL: Japan acting too readily to ease self-restraint on arms exports, The Asahi Shimbun, December 14, 2022, <https://www.asahi.com/ajw/articles/14792170>



## ЩО НАЙБІЛЬШЕ ЗМІНИЛОСЬ ДЛЯ УКРАЇНИ?

Якщо ж аналізувати, що найбільше змінилось в Японії щодо України в контексті повномасштабного вторгнення РФ, то всі опитані нами експерти в Токіо зазначають, що передусім йдеться про сприйняття України на рівні японського суспільства. На відміну від 2014 року спостерігається безпрецедентна симпатія до України та українців. Різні опитування громадської думки постійно демонструють, що Україну стабільно підтримують понад 85% японців. Нещодавні опитування також показали, що на такому ж високому рівні японці підтримують і політику прем'єр-міністра Кішиди щодо України.

Окремим виявом симпатії та солідарності Японії з Україною у Токіо називають той факт, що українські біженці в Японії мають статус — і це постійно підкреслюють японські урядовці та політики — не біженців, а евакуйованих. Порівняно з кількістю евакуйованих, які наразі перебувають у країнах ЄС, в Японії перебуває дуже мала частка евакуйованих — лише понад 2000 осіб, але для Японії з її вкрай жорсткою імміграційною політикою та політикою щодо прийому біженців — це достатньо помітна кількість. Особливо враховуючи той факт, що статус біженця в Японії раніше надавався десяткам осіб у рік: своєрідний рекорд був побитий у 2021 році,

коли країна прийняла найвищу до того моменту для неї кількість біженців — 74<sup>6</sup>.

---

**Україна користується високою підтримкою та солідарністю японського уряду та суспільства, яка проявляється у різних формах: зокрема, в фінансовій підтримці та наданні статусу евакуйованих для українців.**

---

Причому чи не перша організована група евакуйованих з України прибула до Японії з польського Жешува на борту урядового літака і в супроводі спеціального радника прем'єр-міністра Японії з міжнародних прав людини, а в минулому міністра оборони Накатані Джена (на зустрічі з нашою делегацією в Токіо він особисто розповів про цей досвід). Цей красномовний випадок є лише одним із прикладів особливого — і на рівні окремих префектур навіть персоналізованого — ставлення японців до українських евакуйованих.

Це ставлення було підтримане і відповідними рішеннями Уряду Японії: наприклад, у

---

<sup>6</sup> Japan accepted 74 refugees in 2021, highest on record, Kyodo News, May 13, 2022, <https://english.kyodonews.net/news/2022/05/66df8c6d2d7a-japan-accepted-74-refugees-in-2021-highest-on-record.html>

місцевих роботодавців з'явилась змога отримати грант в 600 тисяч єн (близько 5 тис. дол.) за кожного прийнятого на роботу українського громадянина.

Водночас, варто зауважити, що справжнім виявом симпатії та солідарності до України було б у майбутньому скасування візового режиму між Україною та Японією. Складна візова система Японії, яка передбачає потребу мати в Японії так званого гаранта, а також суттєві обмеження в тривалості перебування можуть стати на заваді налагодженню більш активної співпраці на різних рівнях.

Симпатія до України також має вияв і на рівні кількості приватних пожертв, які надходять постійно від громадян Японії, а також японських приватних компаній та організацій — деякі на рахунок посольства, інші на рахунки міжнародних організацій. Так, Верховний комісар ООН з питань біженців (UNHCR) Філіппо Гранді був позитивно вражений тим, що від японських громадян та 150 компаній на рахунок управління ООН з питань біженців надійшло в минулому році близько 130\$ млн — приблизно така ж сума, як і від Уряду Японії.

Великий внесок у суспільну підтримку України зробили та продовжують робити японські медіа, які надають об'єктивну інформацію про події в Україні. Важливо, що й надалі інтерес до українських питань у медіа доволі високий.

---

**Великий внесок у суспільну підтримку України зробили та продовжують робити японські медіа, які надають об'єктивну інформацію про події в Україні.**

---

На відміну від деяких європейських країн, симпатії до України та українців було дещо легше прорости в японському суспільстві, оскільки воно вже до початку повномасштабного вторгнення було доволі скептично налаштоване до Росії та президента Путіна. Різні опитування громадської думки показували помітно високий рівень недовіри до РФ. Це пояснюється як питанням Північних територій, яке є особливо важливим для старшого покоління японців, так і доволі гнітючим досвідом ведення переговорів з РФ за прем'єрства Шінзо Абе, а також фактом зближення Китаю та Росії та їхніми спільними діями в регіоні. Сьогодні недовіра до РФ сягнула серед японського суспільства рекордної позначки — 94% «почуваються недружньо налаштованими» до Росії<sup>7</sup>.

Якщо ж аналізувати найбільш важливу зміну на рівні політичних еліт Японії з моменту повномасштабного вторгнення, то це стосується зміни саме у японській політиці до РФ. Якщо до повномасштабного вторгнення і особливо за прем'єр-міністра Абе, ця політика зв'язувала руки японському уряду щодо його дій в контексті України, то повномасштабне вторгнення змінило це. Уряди Японії перестали плекати ілюзії щодо конструктивних переговорів з Росією на предмет повернення Північних територій з 2020 року — моменту, коли була внесена поправка в Конституцію РФ, яка забороняє «відчуження частин території Російської Федерації».

Розпочата велика війна РФ щодо України лише поглибила скепсис щодо вирішення територіального питання з Москвою серед

---

<sup>7</sup> Record 94% of Japanese 'do not feel friendly' toward Russia, The Japan Times, February 3, 2023, <https://www.japantimes.co.jp/news/2023/02/03/national/japanese-russia-survey/>



японських політичних еліт. Саме тому погрози російського керівництва у перші місяці війни припинити переговори щодо Північних територій у разі підтримки Японією України не були ефективними — керівництво Японії чітко дало зрозуміти, що не збирається відмовитись від підтримки України в обмін на чергові обіцянки щодо проведення переговорів. Рішення, які ухвалювались Японією на політичному рівні з початку повномасштабного вторгнення свідчать про те, що уряд Японії зробив ставку на підтримку України без оглядки на реакцію РФ.

---

**Керівництво Японії чітко дало зрозуміти, що не збирається відмовитись від підтримки України в обмін на чергові обіцянки щодо проведення переговорів з РФ. Логіку такого підходу найчіткіше сформулював прем'єр Японії: Україна сьогодні — може бути Східна Азія завтра.**

---

Логіка такого підходу дуже проста, і її найчіткіше сформулював нинішній прем'єр Японії Фуміо Кішіда: Україна сьогодні — може бути Східна Азія завтра. У японській столиці, на відміну від багатьох інших столиць світу, дуже чітко бачать взаємозалежність між динамікою війни РФ щодо України та безпековою ситуацією в Східній Азії. Паралелі, які в Токіо почали проводити ще у 2014 році по лінії Крим-острови Сенкаку суттєво посилюються за рахунок зростання загрози вторгнення Китаю до Тайваню, а також через ракетні провокації з боку Північної Кореї. Хоча формально вторгнення до Тайваню не стосується Японії, але в Токіо всерйоз занепокоєні такою можливістю з огляду на те, що через географічне

розташування Тайваню військова операція фактично неминуче призведе до входження в територіальні води Японії, а в разі залучення Сполучених Штатів до захисту Тайваню, будуть задіяні американські військові бази на острові Окінава, що в непрямий спосіб означатиме залучення до війни і Японії. Крім того, попри підтвердження Сполученими Штатами, що стаття 5 Двосторонньої безпекової угоди розповсюджується також на острови Сенкаку, у Токіо побоюються, що для Китаю ці острови можуть стати легкою мішенню під час операції із захоплення Тайваню.

Японія також «наздоганяє» активно інші країни G7 в контексті санкційної політики, де за кількістю накладених санкцій на російських фізичних осіб Японія відставала від інших держав Групи семи. Важливим політичним сигналом безумовної підтримки України з боку Японії був би візит прем'єр-міністра Кішіди до України до саміту G7.

# ПЛАН НА МАЙБУТНЄ: ЯДЕРНА БЕЗПЕКА І ВІДБУДОВА

Хоча Японія на сьогодні не може бути контрибутором у перемогу України у військовому сенсі, вона може зробити важливий внесок з інших точок зору. Зокрема, найбільш перспективною вбачається співпраця по лінії двох напрямків: ядерної безпеки та відбудови України. Саме ці теми викликають найбільш жвавий інтерес та готовність до залучення японських партнерів.

---

**Найбільш перспективним внеском Японії в Україну вбачається співпраця у сфері ядерної безпеки та відбудови України.**

---

У контексті ядерної безпеки важливо зауважити, що Україна та Японія мають дуже тривалу історію співпраці, можливо, найпредметнішу та найефективнішу з усіх білатеральних взаємодій між країнами на цю тему. І якщо раніше ця співпраця базувалась на трагічних сторінках Чорнобиля та Фукушіми, то сьогодні вона актуалізована ядерним шантажем, який здійснює РФ щодо України. Йдеться як про погрози прямого ядерного удару, які в жодній країні світу не знаходять такого відгуку, як у Японії — єдиній країні світу, яка стала жертвою прямого ядерного удару. Водночас мова йде і про потенційне спричинення ядерної катастрофи через цілеспрямовані атаки на українські атомні станції.

Японські політики добре поінформовані щодо ситуації на Запорізькій АЕС, але також багато хто уважно стежить за Південно-Українською АЕС, над якою неодноразово і на критично низьких висотах пролітали російські ракети, а також за ситуацією навколо Рівненської АЕС, котра може стати мішенню для російської армії в разі наступу з боку Білорусі. У Токіо неодноразово доводилось чути слова захоплення працівниками атомних станцій, яким доводиться працювати в неймовірно складних безпекових умовах.

Тема ядерної безпеки набула нового звучання за прем'єрства Фуміо Кішіди, який сам походить із Хірошіми. Те, що саме Хірошіма стане місцем проведення саміту G7 за головування Японії, лише підкреслює важливість питання для нинішнього уряду Японії і символізм, який японська сторона вкладає в цю подію. Особиста участь президента Володимира Зеленського у саміті ще більше підкреслила б і посилила подібний символізм, а також месидж про неповторення такого роду катастроф та трагедій.

---

**Те, що саме Хірошіма стане місцем проведення саміту G7, підкреслює важливість теми ядерної безпеки для Японії. Можлива участь президента Зеленського посилила б символізм і підкреслила меседж неповторення такого роду катастроф та трагедій.**

---



Однак якщо запобігання новим ядерним катастрофам має, швидше, політичний вимір, то питання відновлення і відбудови України мають дуже практичний характер. У Токіо чітко ділять ці процеси саме на два етапи — відновлення (зокрема і швидке — fast recovery) і масштабну повоєнну відбудову України, яка обіцяє зробити з країни найбільший будівельний майданчик світу.

Практичним внеском у швидку відбудову України могла б стати участь Японії у процесі розмінування. Україна сьогодні є найбільш замінованою країною світу, а Японія вже має унікальний досвід роботи в іншій найбільш замінованій країні світу — Камбоджі. Співпраця обох країн по цій лінії триває понад 20 років, однак до сьогодні територія Камбоджі не очищена від мін та інших вибухових пристроїв.

---

**Японія має багатий досвід розмінування, і вже розпочала підготовчу роботу для реалізації програми, пов'язаної з розмінуванням. Це може бути великим внеском у відбудову України.**

---

На момент підготовки цієї дискусійної записки процес співпраці України та Японії в сфері розмінування вже розпочався. І розпочався саме в партнерстві з Камбоджею<sup>8</sup>. Зокрема, перші фахівці з України (загалом 15 осіб з Державної служби надзвичайних ситуацій) на запрошення уряду Японії пройшли курс тренування у Камбоджі

та відвідали Японію. Японія також готова надати Україні обладнання для розмінування, яке використовувалось у Камбоджі. Сьогодні дуже важливо, аби з боку японського уряду програма, пов'язана з розмінуванням України, мала довготривалий та системний характер — щонайменше на наступні 10 років.

Що стосується планів на повоєнну відбудову, фактично у всіх ключових корпораціях Японії створені робочі групи або підрозділи, які опікуються питаннями України загалом і відбудови зокрема. Деякі корпорації підготували дискусійні записки щодо можливої участі у цьому процесі. Такий ентузіазм щодо відбудови попри активну фазу війни — непрямий доказ того, що в Японії вірять в перемогу України у війні, причому не в довгостроковій перспективі.

Водночас, у японській столиці також зазначають: захід японських компаній на відбудову України супроводжується двома передумовами — належним рівнем безпеки (щонайменше завершення військових дій), а також відсутністю корупції. Наприклад, принциповим питанням є те, як здійснюватимуться тендери і відбиратимуться компанії для участі. Щодо корупції тут ключовим індикатором для японського уряду були оцінки не власне українського уряду, а міжнародних фінансових інституцій. Однак важливо зауважити, що і власне японська залученість до процесів відновлення та відбудови України буде критично важливим сигналом для решти міжнародних партнерів, що в Україну безпечно інвестувати. Це відбудеться тому, що в Японії існують чи не найжорсткіші вимоги як до забезпечення рівня безпеки персоналу, так і щодо нетолерантності до будь-яких проявів корупції.

---

<sup>8</sup> Strengthening Ukraine's capacity in Humanitarian Demining, JICA, January 24, 2023, <https://www.jica.go.jp/ukraine/english/office/topics/230124.html>

---

**Приватний бізнес Японії  
готується долучитися до  
відбудови України, але  
готовий це зробити за двох  
умов — належної безпеки та  
відсутності корупції.**

---

Процес відбудови України — серйозна можливість для Японії перетворитись з важливого донора України, яким вона була впродовж багатьох десятиріч, на не менш важливого інвестора. Японський бізнес з низки причин був роками доволі скептично налаштований щодо виходу на український ринок — і через його розмір, який суттєво менший, аніж китайський чи навіть російський, і через бюрократичні, корупційні та митні обмеження, які існували в Україні. Однак перспективи участі у масштабній відбудові, втрата для низки японських компаній російського і потенційно китайського ринку, а також помітна девальвація єни по-новому окреслюють перспективи бізнес-взаємодії з Україною.

Багато японських компаній могли б робити важливий внесок у процес відбудови вже на етапі швидкого відновлення. В умовах масованих ударів по критичній інфраструктурі українці вже оцінили японські генератори, кожен з яких здатен забезпечити світлом 18 тисяч людей. Однак японські компанії готові запропонувати багато унікального на всіх етапах відновлення — починаючи від тимчасових мостів, які зводяться за 72 години до єдиних у світі тракторів-роботів, які можуть працювати на потенційно замінованих сільськогосподарських полях.

У Токіо переконані: після Другої світової війни було лише два справді успішні кейси відбудови країн — План Маршала для Європи

та повоєнна відбудова, власне, Японії. Однак це не єдиний привід, чому в японській столиці вважають, що Японія може сказати важливе слово у відбудові України. Є ще щонайменше дві причини.

Перша, це активна участь Японії у відбудові інших повоєнних або ж постконфліктних країн — Іраку, Афганістану, Боснії і Герцеговини. Важливо зауважити, що Японія була №1 контрибутором невійськової допомоги Афганістану — близько 7\$ млрд<sup>9</sup>. За роки залучення до процесів відбудови інших держав у Японії сформувались як належна експертиза, так і багато фахівців з цих питань.

---

**Японія має значний досвід у  
відбудові власної країни, а  
також інших повоєнних країн,  
і могла б мобілізувати значні  
кошти.**

---

Низка країн світу активно залучає саме Японію до реалізації масштабних інфраструктурних проєктів. Таких, як метро в індійському Делі, міст через Босфор у Туреччині чи розбудова мережі швидкісних залізних доріг у В'єтнамі. За умови такої інфраструктурної мережі та потягів «Шинкансен» в Україні відстань від Києва до Луганська чи Сімферополя можна буде подолати приблизно за 4 години.

По-друге, Японія є країною, яка не лише мала досвід відбудови після Другої світової війни (включно з унікальним досвідом відбудови міст після ядерного удару),

---

<sup>9</sup> Japan Provided ¥750 Billion in Aid to Afghanistan Over Two Decades, Nippon, September 15 2021, <https://www.nippon.com/en/japan-data/h01105/>





але й досвід відбудови після постійних руйнівних цунамі, які регулярно відбувались у країні. Особливо цінним цей досвід був після масштабного цунамі 2011 року. Щоб зрозуміти спроможності Японії у цьому контексті варто лише зазначити, що тоді впродовж лише одного дня 20 000 людей загинуло, 500 000 людей стали внутрішньо переміщеними. З великими викликами щодо переселення цілих населених пунктів і відбудови інфраструктури японський уряд стикнувся і після аварії на Фукусімі. Причому ці процеси налагоджені в Японії до такого рівня, що людей переселяли гуртом цілими селами — щоб люди і у нових поселеннях мали тих же сусідів та не почувались самотньо. Цей підхід в Токіо пояснюють потребою дбати не лише про відбудову зруйнованих будинків, але й про збереження стосунків між людьми.

В уряді Японії розглядають можливість, що в майбутньому українські посадовці з різних регіонів України, які безпосередньо будуть займатись відбудовою країни, матимуть можливість відвідати Японію та особливо найбільш зруйновані внаслідок стихійних лих префектури, аби власноруч вивчити японський досвід, візуалізувати, яким чином, використовуючи японський досвід, можна відбудувати їхні міста чи селища.

---

**Для забезпечення швидкої і якісної передачі знань із Японії українські посадовці з різних регіонів мають відвідати Японію та переймати її досвід.**

---

Такі візити будуть важливими і з точки зору налагодження контактів між наявними містами-побратимами в Україні та Японії

та встановленням нових партнерських стосунків не лише на міжурядовому рівні, а саме на локальному. Якщо раніше така співпраця була налагоджена переважно по лінії Кіото-Київ, то повномасштабне вторгнення надало нового поштовху у дуже практичній співпраці і між іншими містами-партнерами, передусім через бажання японської сторони висловити симпатію та солідарність з українцями. Наприклад, місто Йокогама, яке є побратимом Одеси, постачає в останню мобільні водоочисні станції.

У контексті головування в G7 важливо, щоб Японія, котра має серйозне портфоліо щодо координації різних політик та ініціатив, взяла на себе лідерство в координації всіх донорських зусиль та фондів на відбудову. Тим паче, що одним із занепокоєнь, яке на сьогодні вже є в багатьох столицях — це занепокоєння щодо того, що більшість країн будуть обирати одні і ті ж, найбільш привабливі з публічної точки зору, сфери у процесі відбудови України.

Крім того, з огляду на досвід Японії у процесах відбудови інших країн, в японській столиці переконані: драйвером процесу відбудови має бути Україна, а не країни-донори. Так в Токіо вважають, що процеси відбудови в різних країнах були неуспішними, зокрема, через те, що власне країни, які відбудовували, втрачали будь-який вплив на цей процес (скажімо, процес реконструкції в Іраку не був успішний і тому, що лідерство в ньому цілковито належало США та Британії).

Проте якщо говорити про зовнішнє залучення до процесу відбудови, то тут в Японії бачать найбільшу роль для Європейського Союзу, адже Україна має бути відбудована вже як майбутній член ЄС. Повномасштабна війна та подальша

відбудова з паралельним процесом входження до Європейського Союзу може остаточно вивести відносини між Японією та Україною за рамки відносин Японія-Росія, натомість переміщуючи їх на рівень відносин Японія-ЄС.



---

## ПРО ЦЕНТР «НОВА ЄВРОПА»

Центр «Нова Європа» (ЦНЄ) заснований у 2017 році як незалежний аналітичний центр. Попри новий бренд, він базується на досвіді команди, яка разом працює з 2009 року (раніше в рамках Інституту світової політики). Аналітики Центру «Нова Європа» стали впізнаваними, адже запропонували якісний аналітичний продукт із питань зовнішньої політики України та безпеки в регіоні, поєднавши його з активними та ефективними зусиллями з адвокатування.

Бачення Центру «Нова Європа» максимально наближене до бачення майбутнього Української держави більшістю громадян: Україна повинна бути інтегрованою в Євросоюз і НАТО. Під інтеграцією ми вбачаємо не стільки формалізоване членство, скільки запозичення найкращих стандартів і практик для фактичної належності України до євроатлантичного ціннісного простору.

Докладніше про Центр «Нова Європа»: [neweurope.org.ua](http://neweurope.org.ua)



-  <http://neweurope.org.ua/>
-  [info@neweurope.org.ua](mailto:info@neweurope.org.ua)
-  <https://www.facebook.com/NECUkraine/>
-  [https://twitter.com/NEC\\_Ukraine](https://twitter.com/NEC_Ukraine)

